

EtnoMałopolska

- 3 dniowe warsztaty szkoleniowe dla przedstawicielek Kół Gospodyń Wiejskich z Województwa Małopolskiego
 - strażniczek kultury regionalnej we współczesnym świecie.
-

Szaflary, 9-11 marca 2026 r.

ZRÓŻNICOWANIE ETNOGRAFICZNE MAŁOPOLSKI

PATRYK RUTKOWSKI

SZAFA ETNOGRAFA – pracowania stroju ludowego

Patryk Rutkowski

Podziały etnograficzne w Polsce – delimitacja i metody badawcze

- Polska charakteryzuje się dużą różnorodnością etnograficzną.
- Granice między grupami regionalnymi wyznaczano na podstawie języka, kultury, tradycji i gospodarki.
- Celem prezentacji jest omówienie kryteriów i metod delimitacji grup etnograficznych w Polsce.

Kryteria delimitacji grup etnograficznych

- **Nagłówek:** *Na jakiej podstawie wyznaczano granice grup etnograficznych?*
Treść (punktowana lista):
- **Język i gwara** – dialekty i różnice w wymowie.
- **Strój ludowy** – charakterystyczne elementy odzieży (np. pasiaki łowickie, parzenice góralskie).
- **Architektura ludowa** – budownictwo charakterystyczne dla danego regionu.
- **Zwyczaje i obrzędy** – np. sposoby obchodzenia świąt i uroczystości rodzinnych.
- **Struktura społeczna i gospodarka** – sposoby uprawy ziemi, pasterstwo, rzemiosło regionalne.

Delimitacja grup etnograficznych

Delimitacja grup etnograficznych w Polsce opierała się na analizie różnic kulturowych, językowych i gospodarczych. Tradycyjne społeczności regionalne rozwijały się w stosunkowo odizolowanych warunkach, co doprowadziło do wykształcenia unikalnych cech. Wyróżniamy kilka podstawowych kryteriów delimitacji:

Język i gwara

Język stanowił jedno z najważniejszych kryteriów podziału etnograficznego. W ramach języka polskiego występują liczne **dialekty**, które różnią się słownictwem, wymową oraz strukturą gramatyczną. Badania Kazimierza Nitscha pozwoliły na klasyfikację dialektów na:

Dialekt małopolski (m.in. gwara góralska, sądecka),

Dialekt wielkopolski,

Dialekt mazowiecki,

Dialekt śląski,

Język kaszubski, który posiada status odrębnego języka.

Na tej podstawie wyznaczano granice etnograficzne, np. **Kaszubów i Kociewiaków**, których języki różnią się pod względem leksykalnym i fonetycznym.

Strój ludowy

Tradycyjny ubiór był wyznacznikiem tożsamości grupy i pozwalał na łatwe odróżnienie poszczególnych społeczności. Różnice wynikały z dostępności materiałów, wzorców artystycznych oraz warunków klimatycznych. Przykłady:

Strój góralski – charakterystyczne parzenice na portkach, kapelusze z muszelkami, ciupagi.

Strój łowicki – pasiaste spódnice i kaftany, bogata kolorystyka.

Strój śląski – haftowane czepce i fartuchy u kobiet, eleganckie surduty u mężczyzn.

Architektura ludowa

Budownictwo odzwierciedlało warunki środowiskowe i potrzeby mieszkańców. Na tej podstawie delimitowano regiony etnograficzne:

- **Góralskie chaty zrębowe** – solidne drewniane konstrukcje przystosowane do surowych warunków klimatycznych.
- **Kurpiowskie domy drewniane** – charakterystyczne bogato rzeźbione okiennice i ozdoby.
- **Bielone chałupy na Podlasiu** – często zdobione ornamentami geometrycznymi.

Zwyczaje i obrzędy

Różnice w obrzędowości religijnej i rodzinnej były wyraźnym kryterium delimitacji. Przykłady:

Kolędowanie – inne formy występowały u Górali, na Kaszubach i na Podlasiu.

Sposób obchodzenia Wigilii – na Śląsku wigilijna kolacja zawierała moczke i makówki, w Małopolsce podawano zupę grzybową.

Święto Nocy Kupały – kultywowane zwłaszcza na terenach wschodnich.

Struktura społeczna i gospodarka

Każda grupa etnograficzna miała unikalne formy gospodarowania:

Górale – pasterstwo, wypas owiec i produkcja oscypka.

Kurpie – bartnictwo, gospodarka leśna.

Mazurzy – rybołówstwo, gospodarka wodna.

Ślązacy – rolnictwo, ale także tradycyjnie górnictwo i hutnictwo.

Metody delimitacji grup etnograficznych

- **Nagłówek:** *Jak określano granice grup etnograficznych?*

Treść (podział na dwie kolumny):

- **Metoda lingwistyczna** – badania dialektów
- **Metoda kartograficzna** – tworzenie map etnograficznych
- **Badania terenowe** – wywiady, obserwacja, analiza folkloru
- **Źródła historyczne i archiwalne** – spisy ludności, dokumenty kościelne

Metody delimitacji grup etnograficznych

Jak badano podziały etnograficzne w Polsce?

W badaniach nad podziałami etnograficznymi stosowano różnorodne metody naukowe. Dzięki nim możliwe było precyzyjne określenie granic poszczególnych grup.

1. Metoda lingwistyczna

Badania dialektalne prowadzone przez Kazimierza Nitscha i jego uczniów pozwoliły na wyznaczenie obszarów występowania różnych gwar i języków regionalnych.

✦ Przykład:

Granica między dialektem małopolskim a śląskim na linii Biała – Skawa.

Odmienność językowa Kaszubów od sąsiednich Kociewiaków.

Metoda ta polegała na nagrywaniu i analizowaniu mowy mieszkańców różnych regionów, a następnie porównywaniu cech fonetycznych i leksykalnych.

2. Metoda kartograficzna

Tworzono **mapy etnograficzne**, które przedstawiały rozmieszczenie grup regionalnych.

 Przykłady:

Metoda ta opierała się na analizie terenowej i nanoszeniu danych na mapy.

3. Badania terenowe

Obejmowały wywiady z mieszkańcami, obserwację uczestniczącą oraz dokumentację audiowizualną.

✦ **Przykład:**

Badania Józefa Chałasińskiego nad społecznościami chłopskimi.

Dokumentacja obrzędów weselnych w różnych częściach Polski.

Dzięki tej metodzie można było poznać autentyczne zwyczaje i sposób życia mieszkańców.

4. Źródła historyczne i archiwalne

Analiza dokumentów historycznych pozwalała na określenie, jak kształtowały się podziały etnograficzne w przeszłości.

✦ **Przykłady źródeł:**

Spisy ludności z XIX i XX wieku,

Dokumenty kościelne (metryki chrztów i ślubów),

Opisy podróżników i kronikarzy (np. Jana Długosza).

Dzięki tej metodzie można było prześledzić zmiany w składzie etnicznym Polski na przestrzeni wieków.

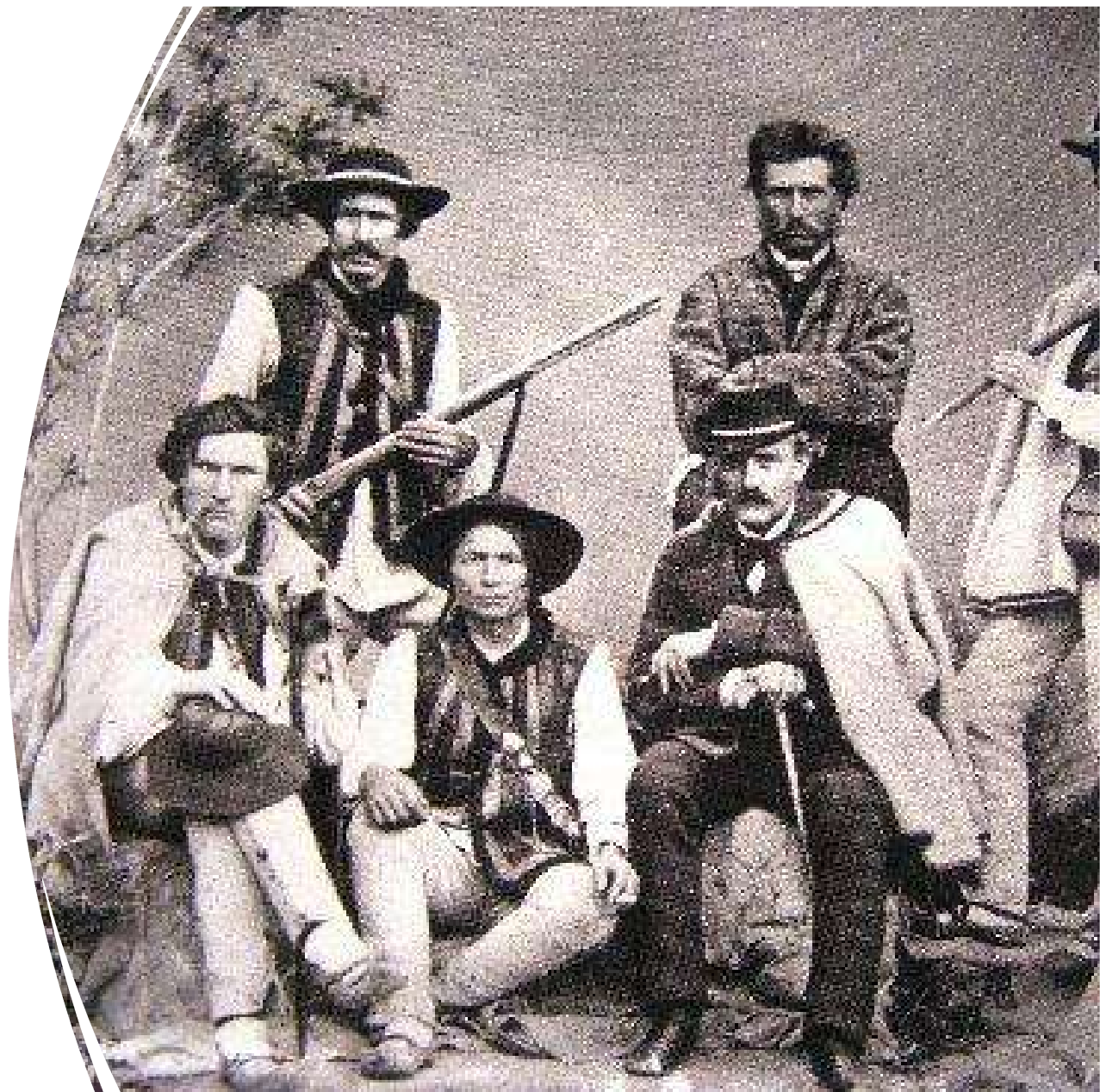
TVP
VOD

GÓRALE

Stanisław Witkiewicz pisał:

Tam zaś, gdzie stosunek człowieka do natury, sprawa jego bytu, spotyka się z niezmienionymi pierwotnymi formami jej życia, człowiek zachowuje pierwotne instynkty i sposoby zapewnienia sobie istnienia w najczystszej początkowej postaci.

W Tatrach natura nie dała się nagiąć w zupełności do zmienionych powszechnie stosunków i warunków istnienia ludzkiego i dlatego przechowało się w nich parę form bytu człowieka bardzo archaicznych, sięgających w daleką przeszłość.

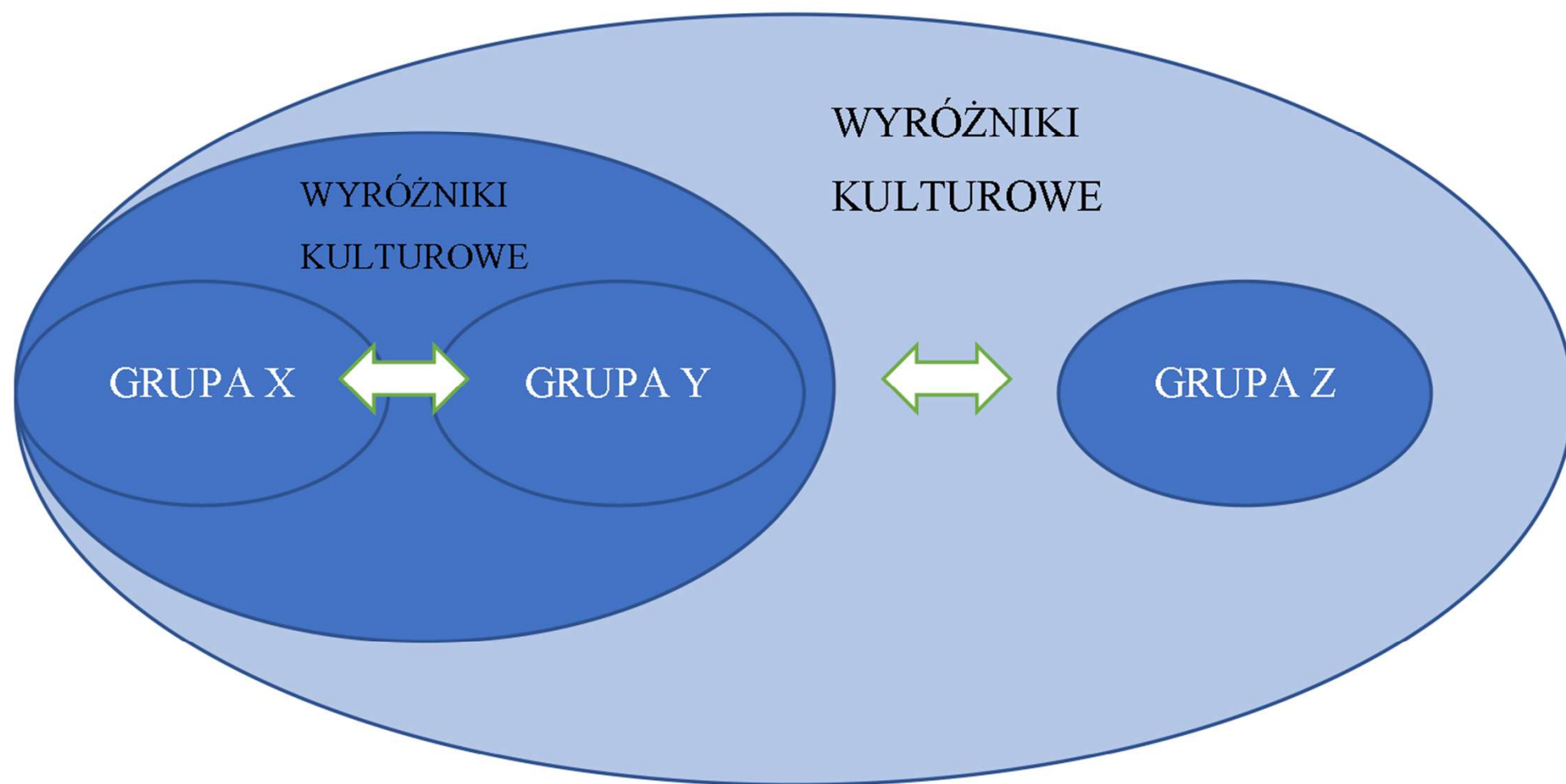

GÓRAL – SIELANKA wyobrażenia

- **Góral jak roślina górską trzyma się gór właściwych i siedziby jego łączą się tedy na północy z sąsiednimi tylko wyłomami rzek głównych, nad którymi leżą zamknięte w dolinach pośrodku krainy górzystej**
W. Pol: Rzut oka na północne stoki Karpat i przyległe im krainy. Kraków 1851, s. 132.
- **Domy i zabudowania gospodarskie mają bardzo porządną, nawet miłą zewnętrzną. Stawiają je z okrągłaków, do czego proste świerki służą wybornie; dachy okrywają gontami albo deskami [...]. Niemało do tego przyczyniają się wielkie lasy okrywające Tatry”**
L. Zejszner: Podhale i północna pochyłość Tatrów... BW 1851, t. 4, s. 536.
- **Podhalań ubiór zastosowany do miejscowości, do wstępowania na owe góry wyniosłe [...]. Mężczyźni noszą długie opięte spodnie z białego sukna, wyszywane z węgierską kolorową włóczką; na nogach kawał skóry zwinięty w kształcie trzewika, rzemieniem licznie okręconym do spodni przymocowany, *kierpcami* nazywa się. Ten szczególny rodzaj lekkiego obuwia ma swoje zalety; chodząc bowiem po górach, zachowuje bowiem noga od natury daną giętkość [...]. Kobiety noszą również kierpce, zaś w dnie świąteczne żółte safianowe bótiki na wysokich korkach”**
L. Zejszner: Rzut oka na Podhale. BW 1844, t. 3, s. 116.

Grupy etnonimiczne / etnograficzne

Etnonimy – nazwy danego plemienia bądź grupy etnicznej czy etnograficznej stanowią podstawę relacji swój – obcy. Wyłaniają się w procesie autoidentyfikacji jako samookreślenie grupowe (endoetnonim), bądź też nadawane są z zewnątrz, przez bliższych lub dalszych sąsiadów (egzoetnonim) albo funkcjonują jako określenia przypisane przez badaczy – przyjęte w literaturze etnograficznej (etnikon).

Ryc. 8. Schemat relacyjnego wyznaczania jednostek społecznych. Opracowanie własne.

Mazurzy

MAZURZY

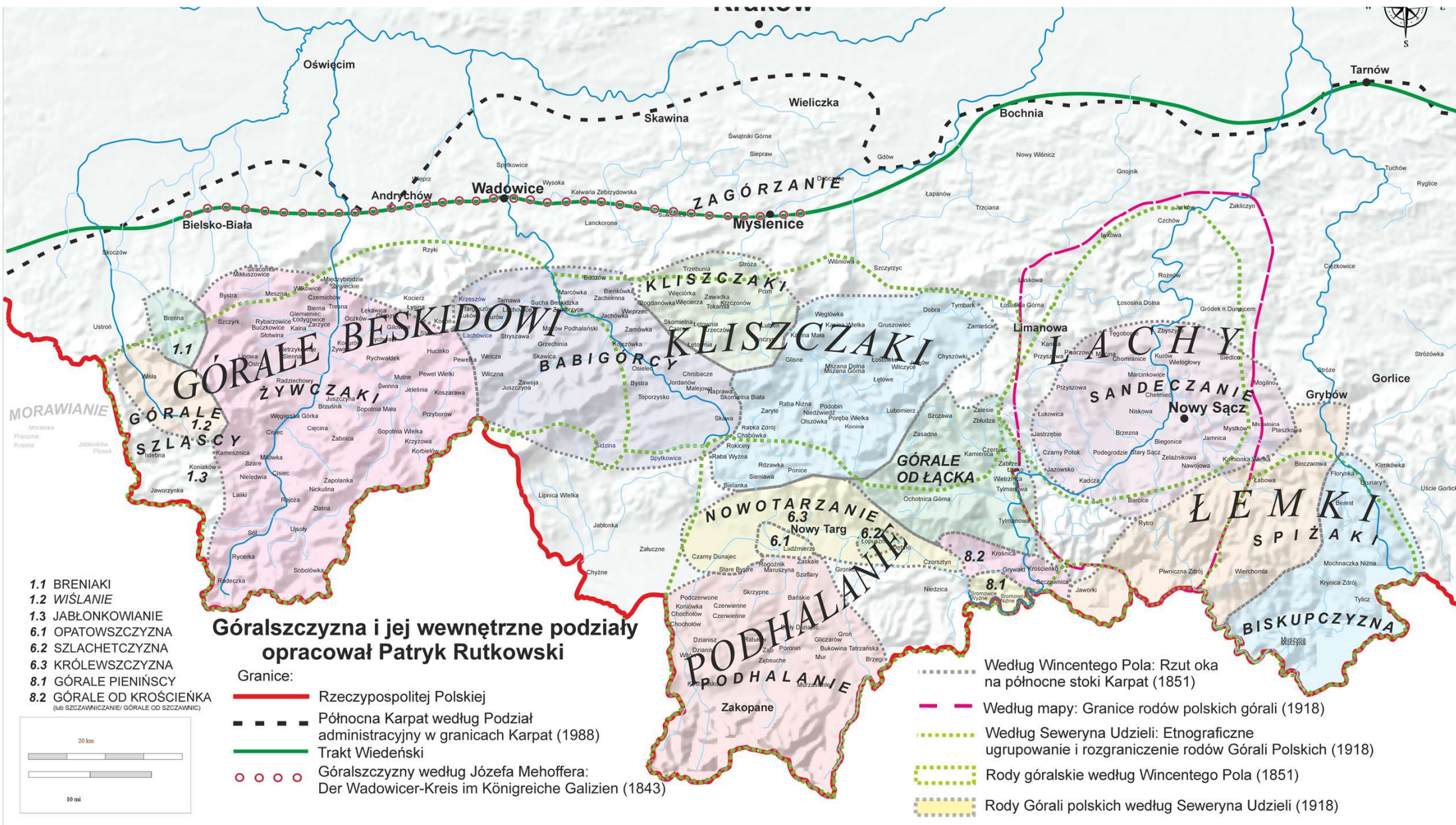
- Zamieszanie to pojęć i nazw dwóch różniących się między sobą ludów polskich: Lachów i Mazurów wprowadziła nasza galicyjska inteligencja, która, nie znając etnografii swojej, dla każdego chłopca polskiego ma tylko nazwę „Mazur” bez względu na jego różnice plemienne. Za przykładem inteligencji galicyjskiej poszedł świat uczony polski – także nasze ludoznawstwo prawie jakby nie znało tej nazwy w znaczeniu dzisiejszym.

Młynek L., 1900, *O dzisiejszej nazwie „Lach” i jej znaczeniu dla badań etnograficznych*, III Zjazd Historyków Polskich w Krakowie, s. 1.

WINCENTY POL przedstawił następujący podział Górali polskich na rody i ich „pomniejsze od-cienia”, które są „tylko miejscowo znane”.

Od zachodu, byli to:

- Górale śląscy, czyli Jabłonkowanie;
 - 1.1. Jabłonkowanie (właściwi);
 - 1.2. Wiślanie (zamieszkujący miejscowość Wiślę);
 - 1.3. Breniaki (zamieszkujący miejscowość Brenną);
- Żywczeni, czyli Górale od Żywca i Ujsoł;
- Babigórcy, czyli Górale od Babiej Góry, Jordanowa i Suchej;
- Zagórzanie, zwani też Rabczanami lub Góralami od Rabki;
- Kliszczeni, czyli Górale od Łętowni;
- Nowotarzanie, nazywani także Góralami od Nowego Targu lub z Nowotarskiej Kotliny;
- 6.1. Opatowszczyzna;
- 6.2. Szlachetczyzna („szlacheczyczna”); 6.3. Królewsczyzna;
- Podhalanie, czyli Górale od Tatr lub Górale tatrzańscy;
- Górale od Pienin, Krościenka i Łącka;
 - 8.1. Górale Pienińscy;
 - 8.2. Górale Krościeńscy;
 - 8.3. Górale od Łącka;
- Sandeczanie, czyli Górale od Sącza, zwani też Góralami Sandeckimi lub Równiakami.

Lachy

Muzeum
Etnograficznego
im. Seweryna Udzieli
w Krakowie,
nr inw. III/12058/F

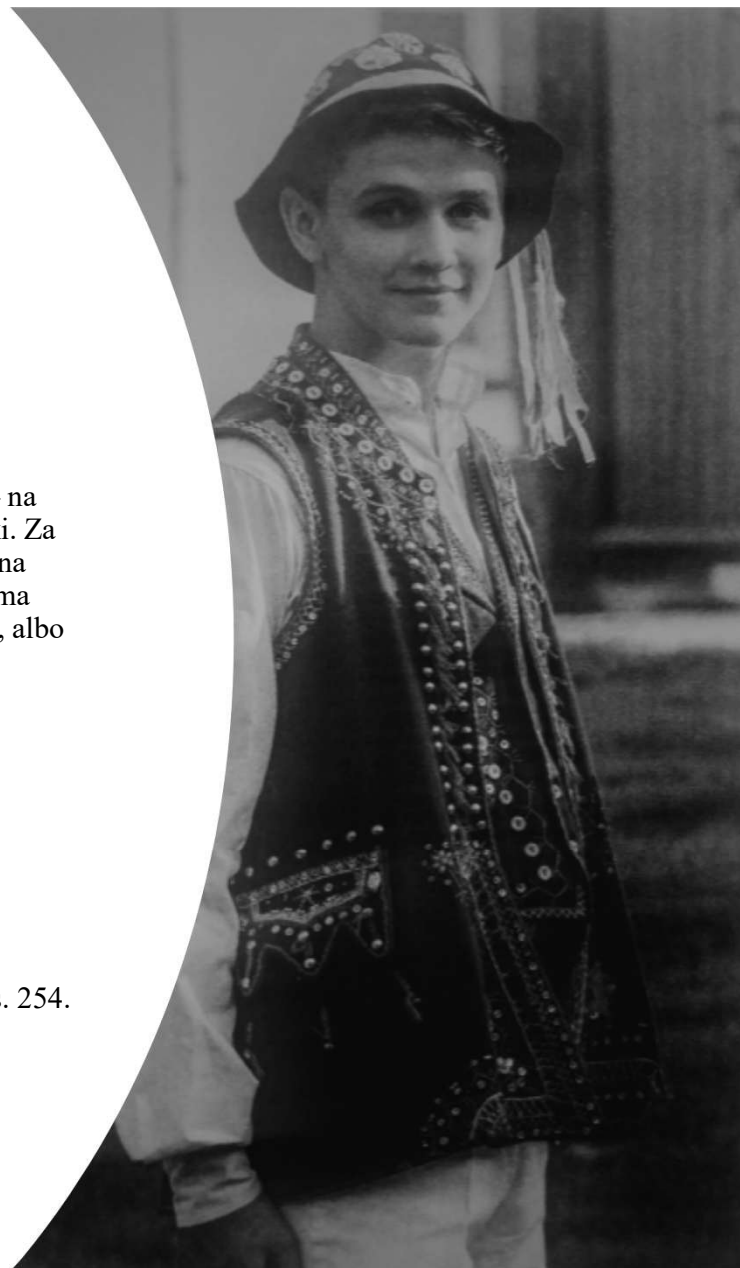
Lachy

Lachy

- [...] na północ [PR: od Górali] aż po Wisłę, mieszkają Lachy – na południe aż ku węgierskiej granicy mieszkają Gorole i Rusnaki. Za Lachami, są Mazury – za Gorolami i Rusnokomi są Słowiaki, na Spisie i na Orawach. Za Karpatami na węgierskiej stronie nie ma wcale Lachów – chyba jacy Gorole pomieszani ze Słowokomi, albo Rusnacy węgierscy”.

Młynek L., 1903, *W sprawie Lachów (Przyczynek)*, „LUD” T. 9. s. 254.

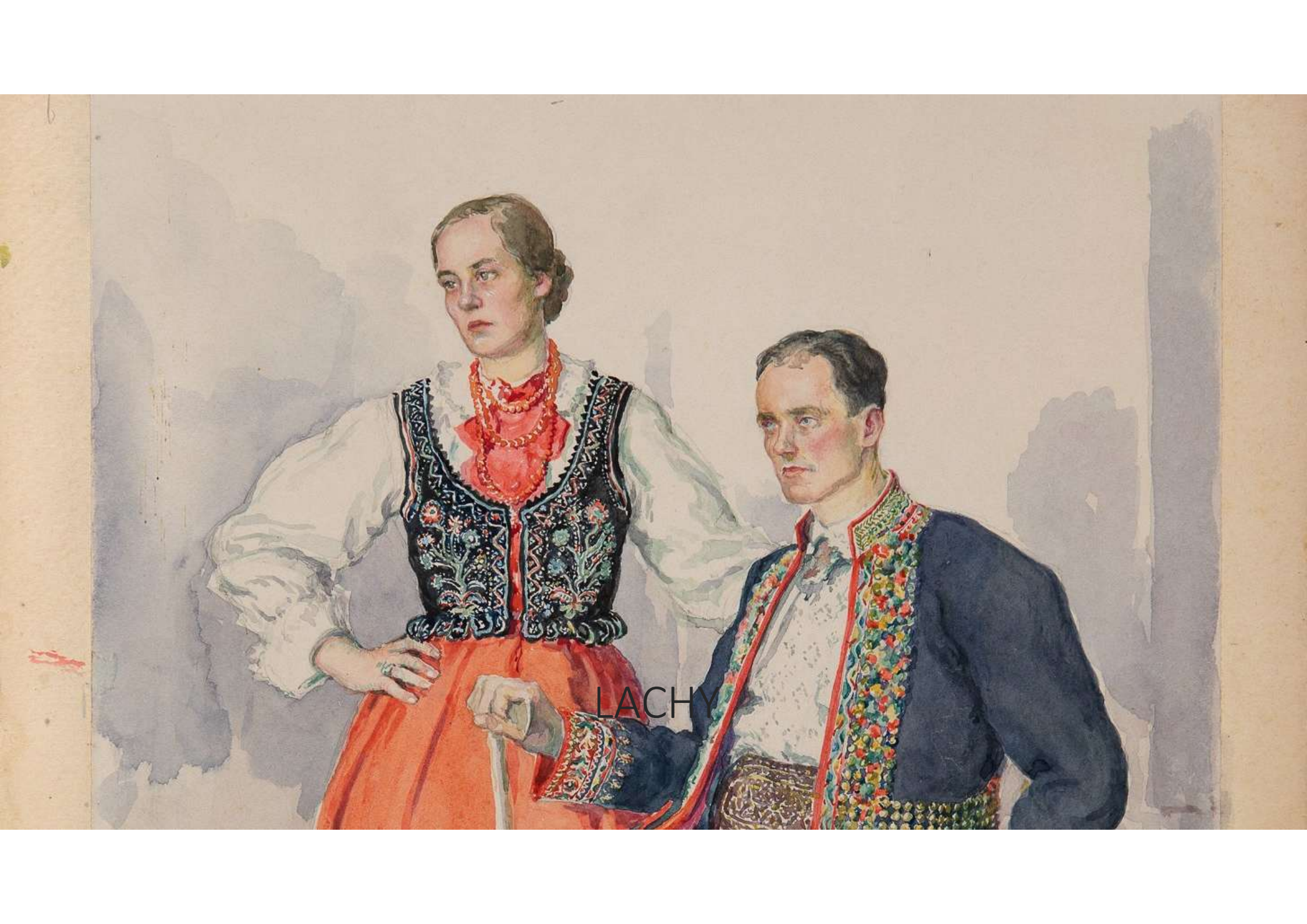

ROZPRAWA O LACHACH

- W 1900 roku Ludwik Młynek podczas III Zjazdu historyków i etnografów polskich wygłosił postulaty dotyczące określenia „Lach” oraz jego znaczenia w ówczesnym świecie, a także wyznaczenia granic obszaru zamieszkiwanego przez tę grupę, jak również pochodzenia nazwy i jej promowania w kontekście prastarej krainy
- III Zjazd historyków i etnografów polskich przyjmuje do wiadomości, że dzisiejsza nazwa „Lach”, która dotąd wśród ludów południowej Polski istnieje, oznacza lud polski, mieszkający na Podkarpaciu, zachodniej Galicji między Białą i Sanem, Wisłą i Karpatami – a graniczący na południu z Gorolami, na wschodzie z Rusnakami i Rusinami, na północy z Mazurami, na zachodzie Ślązakami czyli Ślęnczami.
- III Zjazd historyków i etnografów polskich uznaje potrzebę bliższego zajęcia się badaniem ludu lachowskiego i jego dzisiejszej nazwy, a to pod względem historycznym i etnograficznym, zwłaszcza, że lud lachowski należy do najstarszych ludów Polski, ma swoją odrębną historię, odrębny charakter, odrębną mowę, odrębne zwyczaje, odrębny strój i odrębny sposób życia.
- III Zjazd historyków i etnografów polskich uznaje potrzebę restytucji i wprowadzenia dzisiejszej nazwy „Lach” do historii i ludoznawstwa polskiego tak, ażeby odtąd na wszystkich mapach Polski obok innych ludów w odpowiednim miejscu widniała także prastara kraina Lachów²⁷².

LACHY

SEWERYN UDZIELA
LACHY

Pogranicze wg. Romana Reinfussa

Problem granicy między Góralami a Lachami nie został wtedy jednakowoż rozstrzygnięty, gdyż poszczególni autorzy, podający swoje uwagi w formie przyczynków, nie obejmowali zazwyczaj rozważaniami swymi całego pogranicza, lecz tylko dobrze sobie znane, ale niezbyt wielkie jego odcinki.

R. Reinfuss: Pogranicze krakowsko-góralskie w świetle dawnych i najnowszych badań etnograficznych (1946)

LACHY

Granice Góralstczyzny

	GÓRALE	LACHY
KOSZULA	Krótką, wpuszczana do spodni	Długa, wypuszczana na spodnie
SPODNIE	Płóciennie i z sukna samodziółowego	Płóciennie i z materiałów fabrycznych
OBUWIE	Kierpce	Buty z cholewami
KAMIZELKI	Krótkie, z sukna fabrycznego	Długie, z sukna fabrycznego
UBIÓR WIERCHNI PŁÓCIENNY	Nie noszą	Płaszcz płóciennie, długie, poza kolana, zw. płóciennice
UBIÓR WIERZCHNI SUKIENNY	Gunie brązowe samodziółowe	Sukmany białe z sukna fabrycznego lub samodziółowego
UBIÓR GŁOWY LETNI	Niski kapelusz filcowy z szeroką krezą	Wysoki kapelusz filcowy z wąską krezą
UBIÓR GŁOWY ZIMOWY	Czapka z baraniego futra z główką pokryta kolorowym sukrem fabrycznym	Biała czapka magierka dziana z włóczki

Granice Góralstczyzny

	GÓRALE	LACHY
SPÓDNICE	Zamiast spódnic dwie zapaski: przednia i tylna	Spódnice zeszyte
ZARZUTKI NA RAMIONA	Z płachty białej samodziałowej	Chusty fabryczne kolorowe
UBIÓR GŁOWY	Chustki	Czepce

R. Reinfuss: Pogranicze krakowsko-góralskie w świetle dawnych i najnowszych badań etnograficznych (1946)

STRÓJ

Nawojowa	Biedniejsze kobiety chodziły w kierpcach. Bogatsze miały buty z cholewami ozdobione wybijane na napiętach. Zdzisław Szewczyk Sprawozdanie z badań terenowych powiatu Nowy Sącz. Rok 1946	
Zawada	Najczęściej nosiły buty z cholewami na co dzień bardzo często chodziły w kurpielach. Starsze kobiety nosiły trzewiki – wysokie sztyblety.	Na głowie miały chusteczki kolorowe czerwone albo zielone względnie różowe w kwiaty. Od wielkiego święta ubierały czepce. Zdzisław Szewczyk Sprawozdanie z badań terenowych powiatu Nowy Sącz. Rok 1946
Kamionka Wielka	Kapelusz podobny jak w okolicy tylko rondo trochę większe bez żadnych ozdób S. Udziela 1904: Materiały dotyczące stroju Notatki z Sądecczyzny. (I/1414/RKP)	W zimie spodnie sukienne w lecie płóciennie. S. Udziela 1904: Materiały dotyczące stroju Notatki z Sądecczyzny. (I/1414/RKP)

- Przyszowa 1933, Józef Pieniążek

^[1] Bujak F., 1902, *Prace z etnografii północnych stoków Karpat*, s. 165–167.

Za F. Bujakiem	LACHY	GÓRALE
Koszula	koszule z czerwonymi lub czarnymi haftami	
Okrycie wierzchnie	płótnianki (górnice) i sukmany noszą w lecie, w zimie wyszywane kozuchy.	
	gurmany dłuższe (niż u Górali) i zwykle podszyte	cuchy/guńki krótkie, niepodszyte
	wyszywane kaftany sukienne	
Pas	pas maksymalnie szeroki na 3 palce, bez ozdób	pas szeroki, ozdobiony mosiężnymi cętkami i kółkami
Obuwie	buty z podkówkami	krypcie, kierpce

^[1] Młynek L., 1903, *W sprawie...*, „LUD” T. 9, s. 254–256.

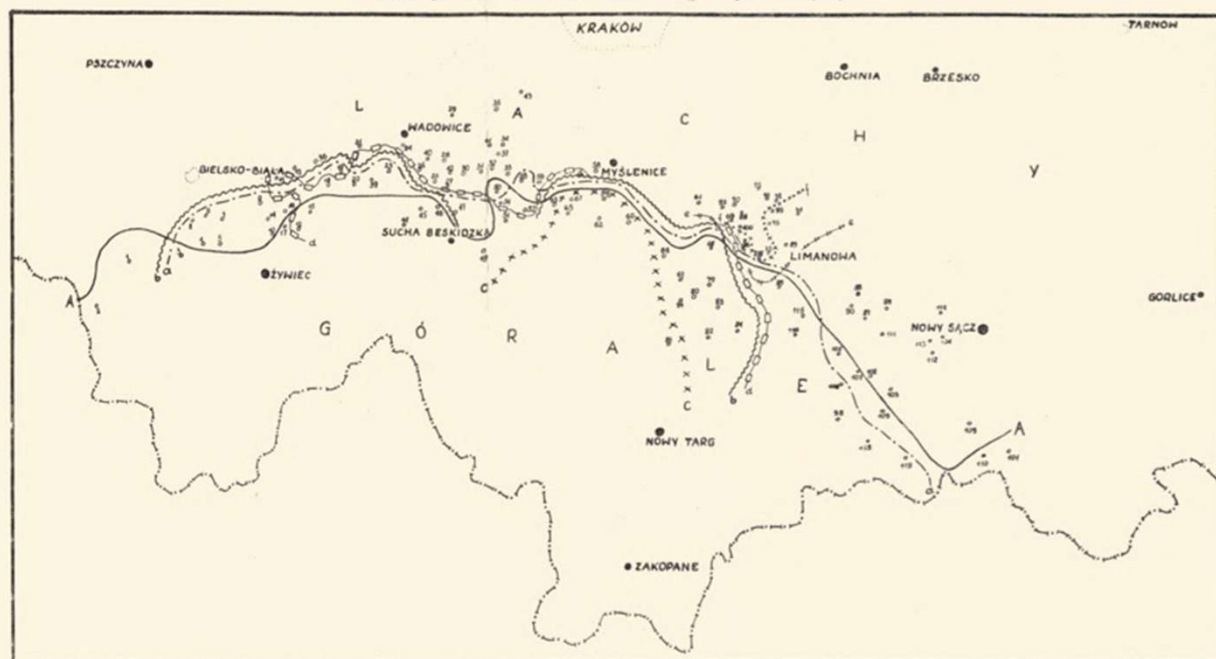
Za. L. Młynkiem	LACHY	GÓRALE
Spodnie	płóciennie lub sukienne	z grubej, samodziałowej wełny
Okrycie wierzchnie	płóciennice	czarne gunie
	białe lub żółte kożuchy z kołnierzem i rękawami	serdaki – białe, krótkie kożuchy bez rękawów
	sukmany	
Obuwie	z zawijanymi cholewami	kierpce
Nakrycie głowy	wysokie kapelusze, sadlate lub baranie czapki, słomiane kapelusze	niskie kapelusze

[\[1\]](#) Cholewa M., 1946, *Stroje ludowe...*, s. 11.

Za. M. Cholewą	LACHY	GÓRALE
Koszula	koszule haftowane, wypuszczane na spodnie	
Spodnie	błękicia – portki z granatowego sukna	białe lub brązowe, cyfrowane
Okrycie wierzchnie	kaftan bogato zdobiony	kaftan skromnie zdobiony jedynie we wsiach pogranicznych
	górnica (płótnianka) z płótna lanego lub zgrzebnego	guńka biała lub brązowa
	gurmany niezapinane i bez kutasików	gurmany zapinane na haftki
	kamizelka czarna lub granatowa	kamizelka niebieska
Obuwie	buty z korbami, kierzpce jedynie w okresie zimowym	kierzpce

MAPA POGRANICZA GÓRALSKO-LACHOWSKIEGO

Izoglosy gwarowe oraz etnograficzna granica góralszczyzny

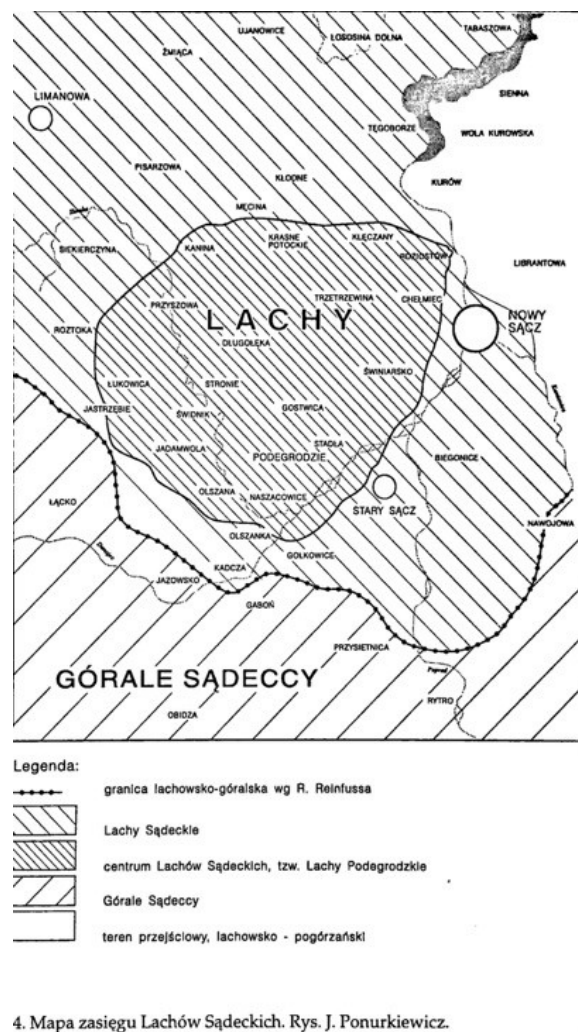

1 : 500 000

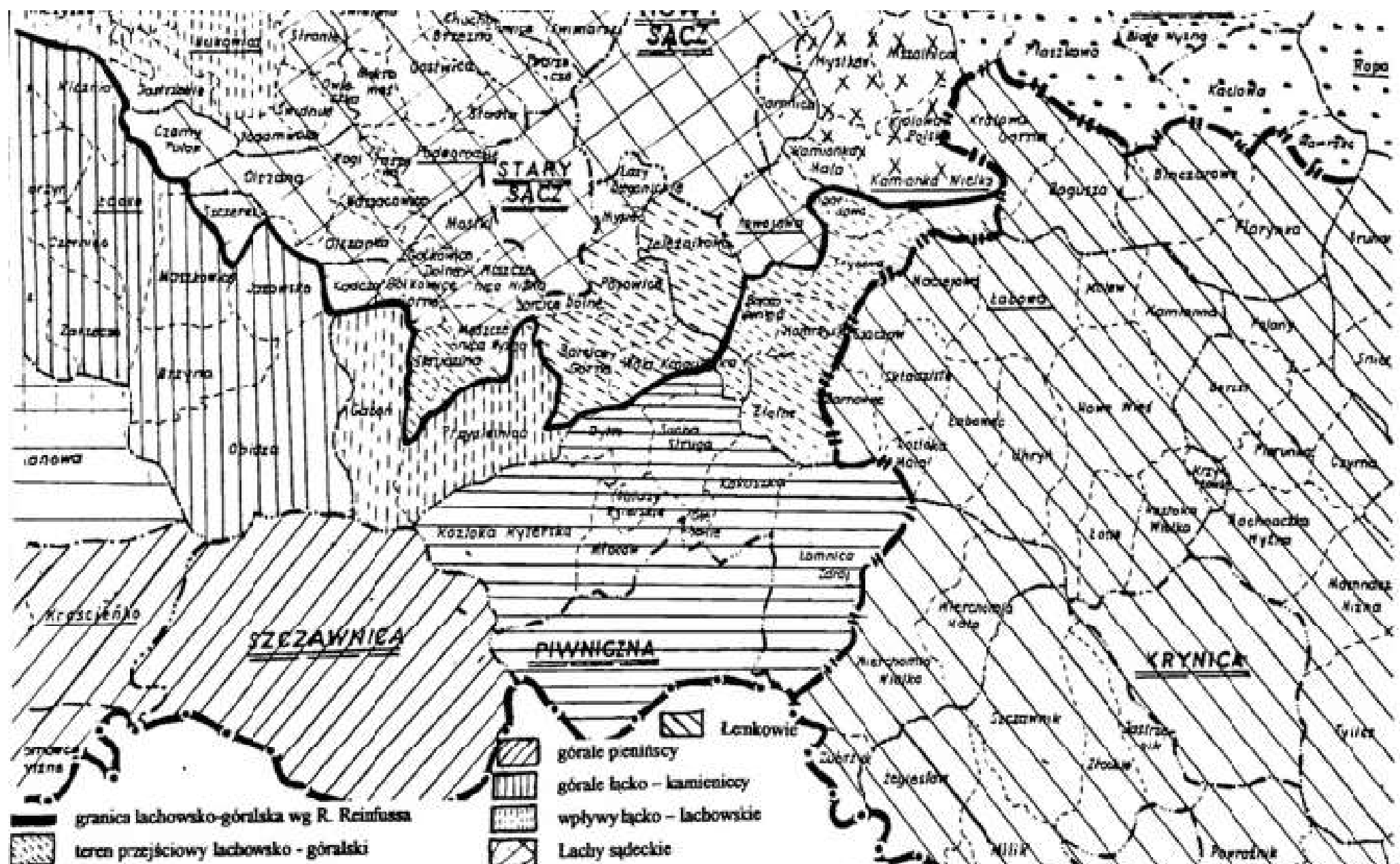
1. Bruna 2. Wiele 3. Szczękły 4. Buczakowie 5. Mazowiec 6. Bystra 7. Wilkowiec 8. Meszna 9. Międzybórz Białskie 10. Trezna 11. Porąbka 12. Kociet Mazanickie 13. Czaniec 14. Czernichów 15. Kociet Rychwaldkie 16. Międzybórz Żywieckie 17. Ostków 18. Targanice 19. Suklowe 20. Ryki 21. Inwald 22. Zagórnik 23. Ponikiew 24. Gorzel 25. Świnna Poręba 26. Mucharz 27. Skawce 28. Łękawica 29. Wysoka 30. Strzyżów 31. Zakkrów 32. Stronie 33. Skawinki 34. Brody 35. Przytkowice 36. Rocznycy 37. Bugaj 38. Jazezurawa 39. Kaczyna 40. Koziniec 41. Leńcica 42. Zagórze 43. Kręcina 44. Krzeszów 45. Ślószaowiec 46. Tarnawa 47. Zemburzyce 48. Budów 49. Grzechynia 50. Zachełna 51. Jachówka 52. Biełkowska 53. Paleza 54. Baczyn 55. Tarnawa Górna 56. Harbutowice 57. Trzebania 58. Bylina 59. Stróża 60. Peim 61. Wisniowa 62. Zawada 63. Bogdanowa 64. Wierzbiana 65. Wiciębia 66. Kasina Mała 67. Mazana Dolna 68. Kasina Wielka 69. Skrzydłowa 70. Szczęrynia 71. Sadek 72. Lipie 73. Wilkowiako 74. Rępniew 75. Debra 76. Gruszowiec 77. Jurków 78. Polręczka 79. Łostówka 80. Mazana Górna 81. Olchów 82. Łęka 83. Łęka 84. Łęka 85. Łęka 86. Łęka 87. Łęka 88. Łęka 89. Łęka 90. Łęka 91. Łęka 92. Łęka 93. Łęka 94. Łęka 95. Łęka 96. Łęka 97. Łęka 98. Łęka 99. Łęka 100. Łęka 101. Łęka 102. Łęka 103. Łęka 104. Łęka 105. Łęka 106. Łęka 107. Łęka 108. Łęka 109. Łęka 110. Łęka 111. Łęka 112. Łęka 113. Łęka 114. Łęka 115. Łęka 116. Łęka 117. Łęka 118. Łęka 119. Łęka 120. Łęka 121. Łęka 122. Łęka 123. Łęka 124. Łęka 125. Łęka 126. Łęka 127. Łęka 128. Łęka 129. Łęka 130. Łęka 131. Łęka 132. Łęka 133. Łęka 134. Łęka 135. Łęka 136. Łęka 137. Łęka 138. Łęka 139. Łęka 140. Łęka 141. Łęka 142. Łęka 143. Łęka 144. Łęka 145. Łęka 146. Łęka 147. Łęka 148. Łęka 149. Łęka 150. Łęka 151. Łęka 152. Łęka 153. Łęka 154. Łęka 155. Łęka 156. Łęka 157. Łęka 158. Łęka 159. Łęka 160. Łęka 161. Łęka 162. Łęka 163. Łęka 164. Łęka 165. Łęka 166. Łęka 167. Łęka 168. Łęka 169. Łęka 170. Łęka 171. Łęka 172. Łęka 173. Łęka 174. Łęka 175. Łęka 176. Łęka 177. Łęka 178. Łęka 179. Łęka 180. Łęka 181. Łęka 182. Łęka 183. Łęka 184. Łęka 185. Łęka 186. Łęka 187. Łęka 188. Łęka 189. Łęka 190. Łęka 191. Łęka 192. Łęka 193. Łęka 194. Łęka 195. Łęka 196. Łęka 197. Łęka 198. Łęka 199. Łęka 200. Łęka 201. Łęka 202. Łęka 203. Łęka 204. Łęka 205. Łęka 206. Łęka 207. Łęka 208. Łęka 209. Łęka 210. Łęka 211. Łęka 212. Łęka 213. Łęka 214. Łęka 215. Łęka 216. Łęka 217. Łęka 218. Łęka 219. Łęka 220. Łęka 221. Łęka 222. Łęka 223. Łęka 224. Łęka 225. Łęka 226. Łęka 227. Łęka 228. Łęka 229. Łęka 230. Łęka 231. Łęka 232. Łęka 233. Łęka 234. Łęka 235. Łęka 236. Łęka 237. Łęka 238. Łęka 239. Łęka 240. Łęka 241. Łęka 242. Łęka 243. Łęka 244. Łęka 245. Łęka 246. Łęka 247. Łęka 248. Łęka 249. Łęka 250. Łęka 251. Łęka 252. Łęka 253. Łęka 254. Łęka 255. Łęka 256. Łęka 257. Łęka 258. Łęka 259. Łęka 260. Łęka 261. Łęka 262. Łęka 263. Łęka 264. Łęka 265. Łęka 266. Łęka 267. Łęka 268. Łęka 269. Łęka 270. Łęka 271. Łęka 272. Łęka 273. Łęka 274. Łęka 275. Łęka 276. Łęka 277. Łęka 278. Łęka 279. Łęka 280. Łęka 281. Łęka 282. Łęka 283. Łęka 284. Łęka 285. Łęka 286. Łęka 287. Łęka 288. Łęka 289. Łęka 290. Łęka 291. Łęka 292. Łęka 293. Łęka 294. Łęka 295. Łęka 296. Łęka 297. Łęka 298. Łęka 299. Łęka 300. Łęka 301. Łęka 302. Łęka 303. Łęka 304. Łęka 305. Łęka 306. Łęka 307. Łęka 308. Łęka 309. Łęka 310. Łęka 311. Łęka 312. Łęka 313. Łęka 314. Łęka 315. Łęka 316. Łęka 317. Łęka 318. Łęka 319. Łęka 320. Łęka 321. Łęka 322. Łęka 323. Łęka 324. Łęka 325. Łęka 326. Łęka 327. Łęka 328. Łęka 329. Łęka 330. Łęka 331. Łęka 332. Łęka 333. Łęka 334. Łęka 335. Łęka 336. Łęka 337. Łęka 338. Łęka 339. Łęka 340. Łęka 341. Łęka 342. Łęka 343. Łęka 344. Łęka 345. Łęka 346. Łęka 347. Łęka 348. Łęka 349. Łęka 350. Łęka 351. Łęka 352. Łęka 353. Łęka 354. Łęka 355. Łęka 356. Łęka 357. Łęka 358. Łęka 359. Łęka 360. Łęka 361. Łęka 362. Łęka 363. Łęka 364. Łęka 365. Łęka 366. Łęka 367. Łęka 368. Łęka 369. Łęka 370. Łęka 371. Łęka 372. Łęka 373. Łęka 374. Łęka 375. Łęka 376. Łęka 377. Łęka 378. Łęka 379. Łęka 380. Łęka 381. Łęka 382. Łęka 383. Łęka 384. Łęka 385. Łęka 386. Łęka 387. Łęka 388. Łęka 389. Łęka 390. Łęka 391. Łęka 392. Łęka 393. Łęka 394. Łęka 395. Łęka 396. Łęka 397. Łęka 398. Łęka 399. Łęka 400. Łęka 401. Łęka 402. Łęka 403. Łęka 404. Łęka 405. Łęka 406. Łęka 407. Łęka 408. Łęka 409. Łęka 410. Łęka 411. Łęka 412. Łęka 413. Łęka 414. Łęka 415. Łęka 416. Łęka 417. Łęka 418. Łęka 419. Łęka 420. Łęka 421. Łęka 422. Łęka 423. Łęka 424. Łęka 425. Łęka 426. Łęka 427. Łęka 428. Łęka 429. Łęka 430. Łęka 431. Łęka 432. Łęka 433. Łęka 434. Łęka 435. Łęka 436. Łęka 437. Łęka 438. Łęka 439. Łęka 440. Łęka 441. Łęka 442. Łęka 443. Łęka 444. Łęka 445. Łęka 446. Łęka 447. Łęka 448. Łęka 449. Łęka 450. Łęka 451. Łęka 452. Łęka 453. Łęka 454. Łęka 455. Łęka 456. Łęka 457. Łęka 458. Łęka 459. Łęka 460. Łęka 461. Łęka 462. Łęka 463. Łęka 464. Łęka 465. Łęka 466. Łęka 467. Łęka 468. Łęka 469. Łęka 470. Łęka 471. Łęka 472. Łęka 473. Łęka 474. Łęka 475. Łęka 476. Łęka 477. Łęka 478. Łęka 479. Łęka 480. Łęka 481. Łęka 482. Łęka 483. Łęka 484. Łęka 485. Łęka 486. Łęka 487. Łęka 488. Łęka 489. Łęka 490. Łęka 491. Łęka 492. Łęka 493. Łęka 494. Łęka 495. Łęka 496. Łęka 497. Łęka 498. Łęka 499. Łęka 500. Łęka 501. Łęka 502. Łęka 503. Łęka 504. Łęka 505. Łęka 506. Łęka 507. Łęka 508. Łęka 509. Łęka 510. Łęka 511. Łęka 512. Łęka 513. Łęka 514. Łęka 515. Łęka 516. Łęka 517. Łęka 518. Łęka 519. Łęka 520. Łę

Legenda:

- [illegible]

Ryc. 26. Mapa zasięgu Lachów Sądeckich, rys. J. Ponurkiewicz

Lach - Tożsamość

Ja byłam Laszkom, w zespole »Lachy« tańczyłam, nie każdy się mógł tam zostać, z Nawojowej to mnie tylko wzięli” – wspomnienia respondentki o przyjęciu do Regionalnego Zespołu Pieśni i Tańca „Lachy” z Nowego Sącza.

lachowski

„Jednym z moich najmniej lubianych elementów stroju lachowskiego jest czepiec (płócienna chusta na głowę, zakładana przez mężatki). Zakładam go najczęściej na scenę, a kiedy ściągam moja fryzura jest całkowicie rozwalona”

„Jestem Lachem. Uważam, że przez bogactwo zdobień, ornamentykę i dobór kolorów nasz strój jest najładniejszym strojem w Polsce. Najlepiej się czuję właśnie w kamizelce, bogato zdobionej koszuli, szerokim pasie, *błękiciach* (spodnie lachowskie) i oczywiście butach”

lachowski

„Strój lachowski (sądecki) jest dla mnie wyrazem mojej tożsamości regionalnej. Tu żyli moi przodkowie, a ich strój jest dla mnie historyczną spuścizną. Jako że jestem kobietą (w znaczeniu mężatka), zakładam bogato zdobiony czepiec, koszulę, aksamitną wizytkę, suto marszczony *różowiak* (spódnica), kilka krochmalonych „na sztywno” halek i korale, z przyczepioną na środku *Boziom* (medalikiem z Matką Boską). To bardzo szykowny, bogaty strój, który noszę z dumą”

„Jestem bardzo związana z moją małą, lachowską ojczyzną, dlatego na mojej ślubnej sukni pojawił się motyw zaczerpnięty z dawnej koszuli. Taki sam był na poszetce mojego narzeczonego. Chciałam, w tym najważniejszym dla mnie dniu, podkreślić swoje przywiązanie do naszej tradycji”

Lachy Limanowskie,
Szczyrzyckie, od Dobrej
?

Co mówią
ludoznawcy?

Lachy Limanowskie

- Grupa etnograficzna Lachów Limanowskich zamieszkuje północne krańce Beskidu Wyspowego tj. doliny rzeki Łososiny, Sowliny i Słopniczanki. Od północnego zachodu graniczy z Lachami Szczyrzyckimi, gdzie granice wyznaczały wsie: od północy Grupa Krakowiaków Zachodnich, od wschodu z Lachami Sądeckimi, od południa z Góralami od Łącka i Kamienicy, a od zachodu z Zagórzanami.

Nazwa tej grupy etnograficznej została spopularyzowana przez lokalnych regionalistów po II wojnie światowej i miała oznaczać ludność o przejściowym charakterze: między kulturą góralską a krakowską zamieszkującą okolice Limanowej. Strój stanowiący podstawę delimitacji nie był jednakowy we wszystkich częściach obszaru, co pozwoliło na wyznaczenie kilku wyróżniających się subregionów. Pierwszy z nich kształtował się w okolicach wsi Dobrej – uznawanej za jego centrum – stąd też grupa ta często nazywana była Lachami od Dobrej lub Lachami Dobrzańskimi. Drugi plasował się na południe obejmując wsie pogranicza z Zagórzanami, czyli między innymi Gruszowiec, Jurków, Chyszówki i Połrzeczki. Kolejne można wydzielić w okolicach Starej Wsi, Pisarzowej czy parafii Ujanowice

Lachy Szczyrzyckie

- Grupa Lachów Szczyrzyckich, zwanych także Szczyrzycanami, zamieszkuje centralną część dzisiejszego województwa małopolskiego. Za jej stolicę uważa się, położony nad rzeką Stradomką, Szczyrzyc, od którego nazwano całą grupę. Północną granicę zasięgu wyznaczają wsie: Dąbie, Zegartowice, Sawa i Kawec, Żerosławice i Krasne Lasocice, od wschodu są to: Słupia, Szyk, Kostrza, od południa – Wilkowisko, Stróża i Wola Skrzydlańska, natomiast granicę zachodnią stanowią Przenosza, Pogorzany i Krzesławice.
- W opracowaniu Łepkowskiego i Jerzmanowskiego z połowy XIX wieku odnaleźć można fragment mówiący, *że w okolicach Szczyrzyca widzimy szerszymi rondami opatrzone kapelusze, białe gunie, boty zamiast chodaków, a u kobiet kształtnej na głowie upiętą białą chustkę, dłuższą spódnicę, nawet gorset, czego w górach nie widać.* Strój u tej grupy Lachów, szczególnie kobiecy, jeszcze do końca XIX wieku najczęściej wykonywany był z domowych, dobrze bielonych płócien lnianych. Według relacji szczyrzyckiego kapłana z 1848, wszystkie kobiety były w kościele ubrane na biał.

GÓRALE

Urodzony wśród gór, nazwyczajony od dzieciństwa do wdzierania się na skały i przebywania najprzykrzejszych miejsc, góral nabiera tej giętkości w postawie, tej lekkości i zręczności w ruchach, jakiej próżnobyśmy szukali u mieszkańców równin.

M. Steczkowska: *Obrazki z podróży...*, s. 39.

Indywidualność tych prostych ludzi ma coś bardzo przyciągającego: źródła tego szukać należy w owej szczęśliwej swobodzie umysłowej, którą się głównie odznaczają. Jest to niezaprzeczony skutek przestawiania z przyrodą: ona bowiem wydaje i rozwija takie usposobienie duszy”

L. Zejszner: *Podhale i północna pochyłość Tatrów...* BW 1852, t. 2, s. 116.

Lud pod Tatrami jest piękny [...]. Zbudowany dobrze, rośli, zdrowy, z ruchami szlachetnymi, w postaci, jak i w kształtach twarzy, korpusu, rąk, nóg, zdradza na pierwsze wejrzenie dziecko wolności.

W. Eljasz: *Kilka wrażeń z Tatr.* „Pamiętnik Towarzystwa Tatrzańskiego” 1880, t. 5, s. 76.

WINCENTY POL

- Podziału ludności góralskiej dokonał Pol na trzy „grupy etnograficzne” – Góral szczyzny zachodniej, środkowej i wschodniej części Karpat – analogicznie do tego, jak się sam łuk tych granicznych gór rozpada na trzy główne części, ściślej z sobą połączone (Pol 1851: 113).

Franciszek Siarczyński pisał, że górale należą do ludów w Galicji, „które położeniem kraju i siedzib swoich oddzielone od innych, jak miejscem, tak postawą, obyczajami i ubiorem są od nich dalekie (...)” (Siarczyński 1827: 196).

Pół wieku później Łucjan Tatomir twierdził, że głównie ze względu na odmienne warunki przyrodnicze, wśród mieszkańców Galicji wyróżniają się przede wszystkim dwie grupy: mieszkańcy gór, czyli Górale, oraz mieszkańcy równin, czyli Równiaczy (Tatomir 1874: 64-65).

Jeszcze na początku XX wieku utrzymywano: „Góralstyczna stanowi jakby odrębny świat w stosunku do równin. I nic dziwnego. Natura stworzyła inne warunki bytu dla Górali, inne dla Równiaków (...)” (Bogatyński 1912: 66). Dlatego też „Górale wydawali się mieszkańcom dolin jakąś grupą dość obcą; odmienne warunki kształtowały ich życie, inne też oddziaływały tu wpływy kulturalne” (Bystroń 1976: 14).

W szczególności te dwie grupy ludności wyraźnie odróżniały się od siebie strojem: „Górale, a z niemi Podhalanie różnią się ubiorem od mieszkańców równin; zastosowali go całkiem do właściwości swojego kraju” (Zejszner 1851: 538-539). „

Strój całej Góral szczyzny jest w ogóle krótki i obcisły, a ciepły i lekki, zastosowany do ostrego klimatu i uciążliwego wspinania się po górach” (Tatomir 1874: 68).

Charakteryzując ogólnie góral szczyzną, opisywano również specyficzny rodzaj i kształt tamtejszych osad, budownictwo, wygląd fizyczny i cechy charakteru, pożywienie, zajęcia, niekiedy też gwarę, wierzenia i inne elementy kultury (Tatomir 1874: 68-82; Gustawicz 1881: 458).

Roman Reinfuss, podsumowując prowadzone tuż po II wojnie światowej badania nad ustaleniem granicy pomiędzy Góralami i Krakowiakami, pisał: „Na pograniczu krakowsko-góralskim różnice, zachodzące w tradycyjnym stroju ludowym, również urastały, obok różnic gwarowych, do roli głównych kryteriów, według których Górale i Lachy rozpoznawali swoich od obcych” (Reinfuss 1946: 230).

Według Erazma Czechowicza,
„Szczepy górali tak polskich jak
ruskich rodowymi znamiony więcej
od siebie się różnią, aniżeli
mieszkańcy kraju otwartego”

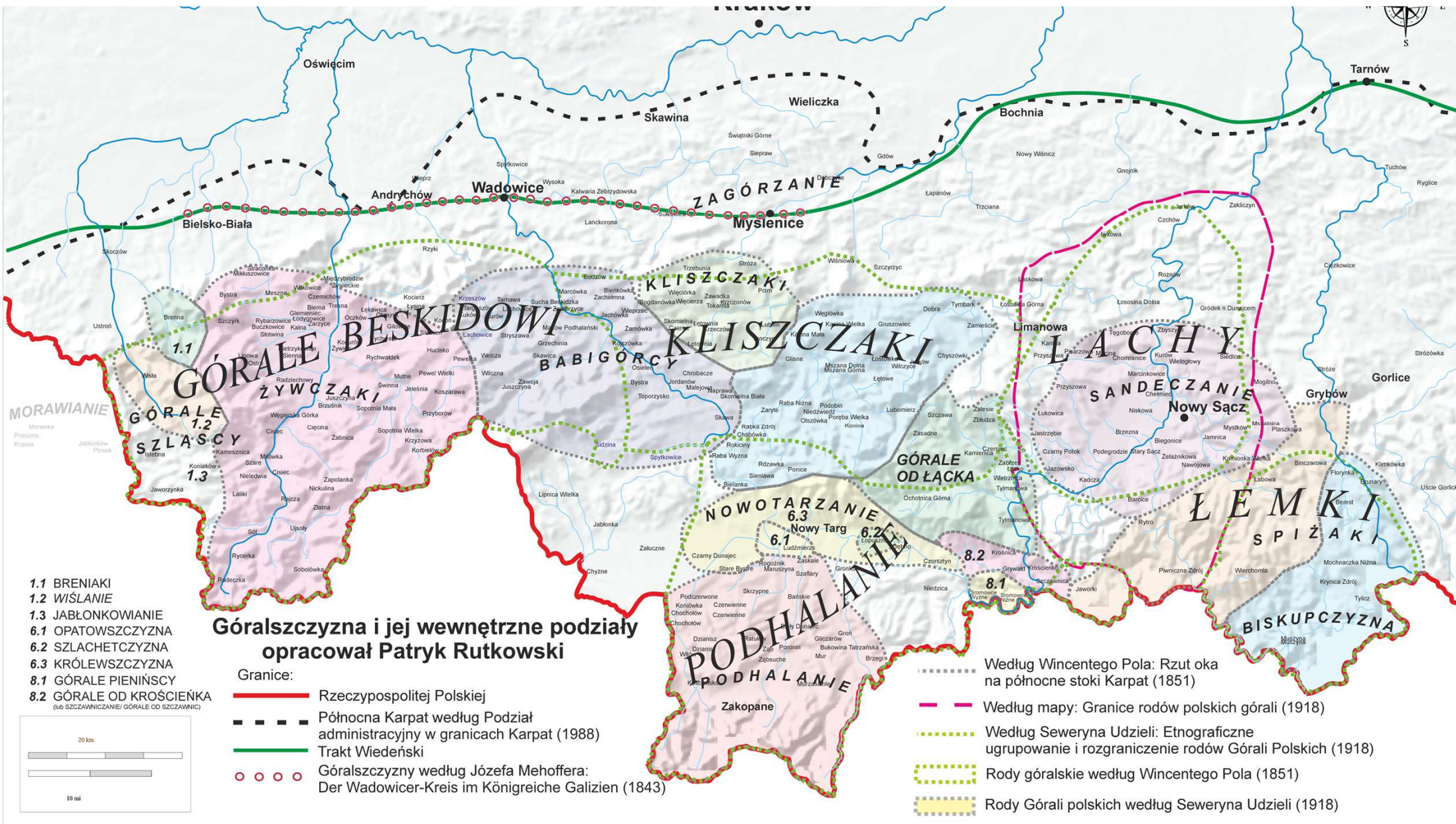

WINCENTY POL przedstawił następujący podział Górali polskich na rody i ich „pomniejsze od-cienia”, które są „tylko miejscowo znane”.

Od zachodu, byli to:

1. Górale śląscy, czyli Jabłonkowanie;
 1. 1.1. Jabłonkowanie (właściwi);
 2. 1.2. Wiślanie (zamieszkujący miejscowość Wiślę);
 3. 1.3. Breniaki (zamieszkujący miejscowość Brenną);
2. Żywczaki, czyli Górale od Żywca i Ujsot;
3. Babigórcy, czyli Górale od Babiej Góry, Jordanowa i Suchej;
4. Zagórzanie, zwani też Rabczanami lub Góralami od Rabki;
5. Kliszczaki, czyli Górale od Łętowni;
6. Nowotarzanie, nazywani także Góralami od Nowego Targu lub z Nowotarskiej Kotliny;
7. 6.1. Opatowszczyzna;
6.2. Szlachetczyzna („szlacheczyzna”); 6.3. Królewsczczyzna;
8. Podhalanie, czyli Górale od Tatr lub Górale tatrzańscy;
9. Górale od Pienin, Krościenka i Łącka;
 1. 8.1. Górale Pienińscy;
 2. 8.2. Górale Krościeńscy;
 3. 8.3. Górale od Łącka;
10. Sandeczanie, czyli Górale od Sącza, zwani też Góralami Sandeckimi lub Równiakami.

GÓRALE CZARNI I BIALI

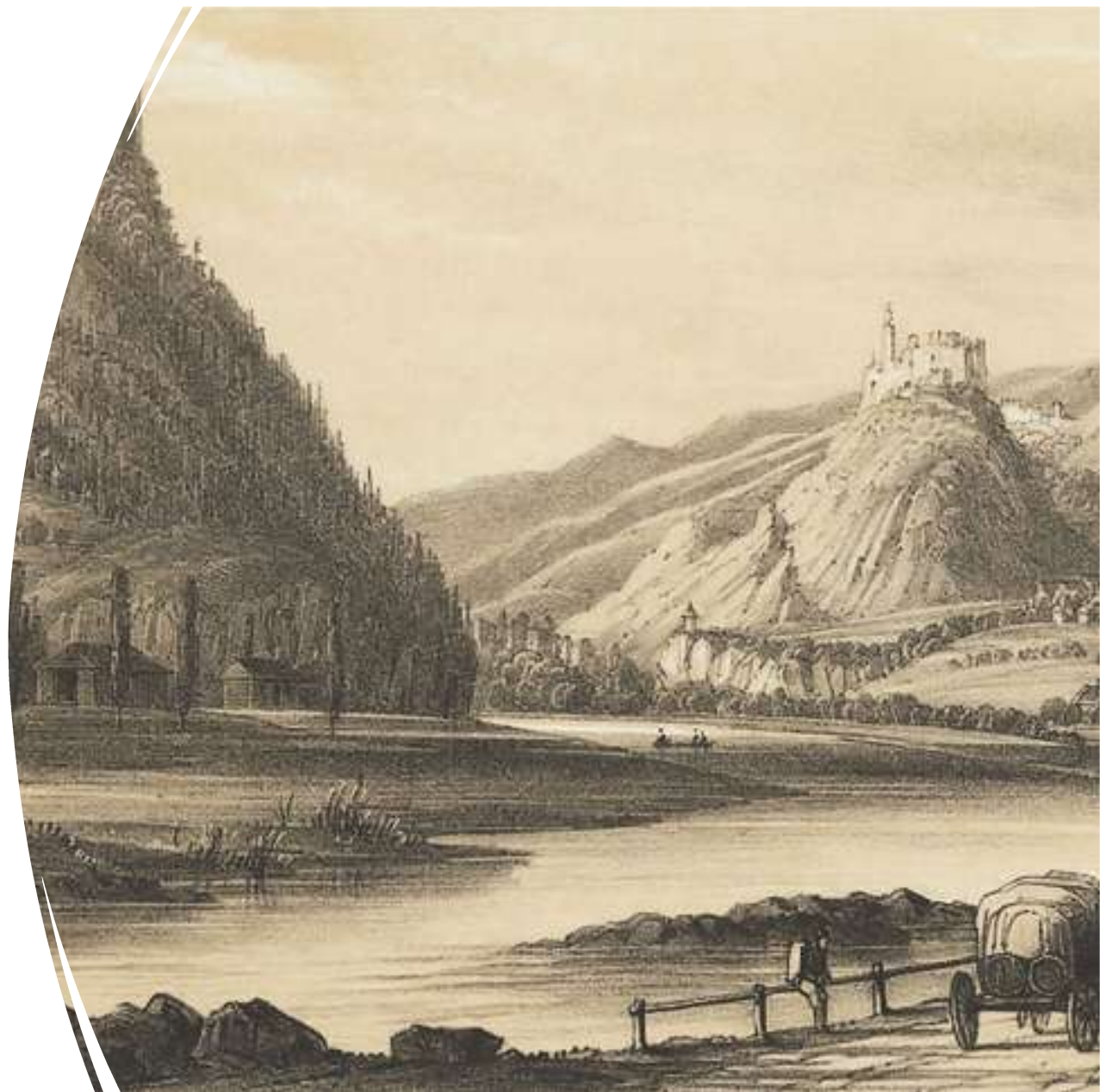
Nie tylko jednak warunki naturalne, lecz także wynikające z nich warunki życia, sposoby zarobkowania, jak również oddziaływanie sąsiednich społeczności i związane z tym tzw. obce wpływy, spowodowały podział Góralczyzny na wiele rodów.

Odróżniają się one bowiem pomiędzy sobą nie tylko samym miejscem zamieszkania i na- zwami, lecz także strojem, gwarą, zwyczajami itd.

Okolo połowy XIX wieku wprowadzono na przykład podział polskich Górali na „białych” i „czarnych”.

Według Ludwika Zejsznera wieś Stróża „stoi na granicy góralszczyzny”; odtąd na południe „zamieszkują górale w brunatnej guni; chłopa bowiem w białej sukmanie nie masz nigdzie pomiędzy górami” (

Zdaniem Serwatowskiego Górale czarni „głębsze zamieszkują góry, czarne pospolicie noszą na sobie z grubej wełny górnice, i mniej są zmieszani z Lachami. Biali więcej zbliżeni do Lachów, (...) białe pospolicie z grubej wełny noszą górnice, i niejako pośredniczą między Lachami a czarnymi góralami” (X.S.1851: 36).

GÓRALE CZARNI I BIALI

Goszczyński twierdził: „W takiej okolicy leżą Kamienica, Ochotnica i Tylma- nowa, zamieszkane przez górali zwanych się białymi, dla różnicy od górali czarnych, którzy się gnieźdzą w głębszych już górach” (Goszczyński 1853: 43).

O tym podziale dowiedział się on podczas pobytu w Mikołajowicach pod Tarnowem, gdzie Górali rozróżniano kierując się kolorem noszonej przez nich guni – „mieszkają więc górale c i s c i (czyści) w Tatrach, c z a r n i, czyli główni, na górach, b i a l i bliżej ku Lachom” (Bystroń 1927: 114). Późniejsi podróżnicy różnie lokalizowali Górali białych i czarnych.

Na przykład Oskar Flatt pisał, że „Krościenko jest stolicą Białych Górali, tzw. od białych opończy” (Flatt 1859: 109).

Nowakowski, że „Krościenko zaludnione przez Górali białymi zwanymi, dlatego że całe ubranie i płaszczyki noszą białe, kiedy inni, np. nowotarscy, maniówscy, noszą płaszcze ciemne” (Nowakowski 1858: 147).

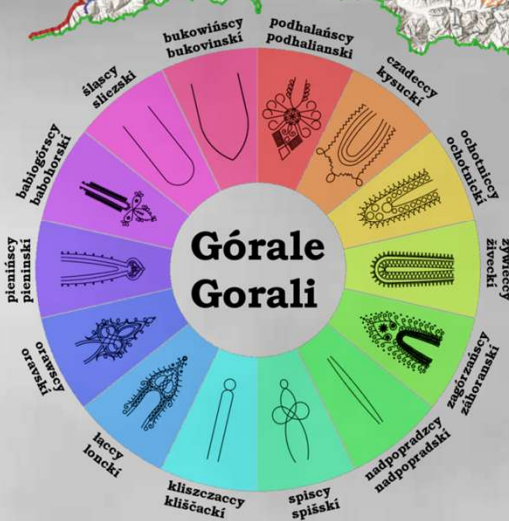

Legenda/Vysvetlivky

Granica państwowa
 Štátna hranica
 Granice powiatów
 Hranice okresov
 Granice miejscowości (gór.)
 Hranice obcí (gor.)
 Miasto powiatowe
 Okresné mesto
 Siedziba gminy (w PL);
 inna miejscowość (w CZ,SK)
 Sídlo obce (gminy) (v PL);
 Iná obec/mesto (v CZ, SK)
 Teren przejściowy/mieszany*
 Prechodné/miešané územie*

Grupy sąsiednie (w CZ, PL), grupy główne (w SK)
 Susedné skupiny (v CZ, PL), hlavné skupiny (v SK)

*okolice
 Jordánova, Raby
 Wyznej, Rabki,
 Zdroju, Szytkowic
 - obecnie
 dominacja kultury
 podhalańskiej
 *okolic Jordánova,
 Wyżnej Raby,
 Rabki-Zdroja,
 Szytkowic
 - w súčasnosti
 prevaha
 podhalańskiej
 kultúry

Górale poza tym obszarem/
 Gorali mimo tejto oblasti
 Rumunia/Rumunsko
 Pleşa (Judeţ Suceava)
 Soloneţ Nou
 Ukraina/Ukraina
 Нижній Петрічів
 (Nyžni Petričiv)
 Стара Красношора
 (Stara Krasnošora)
 Тебелече (Terebleče)
 Polska/Polsko
 Brzeźnica (powiat
 zagański)
 Dragowina
 Jastrowie
 Kotowice (powiat
 zielonogórski)
 Koźlice (powiat
 polkowicki)
 Lubomyśl
 Przybysław
 Raciborowice Górne
 Stanów
 Strzegomiany
 Wichów
 Złotyłów
 Złotnik

Słowacja/Slovensko
 Dravce
 Liptovská Lúžna
 Lom nad Rimavicou
 Pohorelá

Serbia/Srbsko
 Ostojicevo

5 0 5 10 15 20 25 km

Górale Gorali

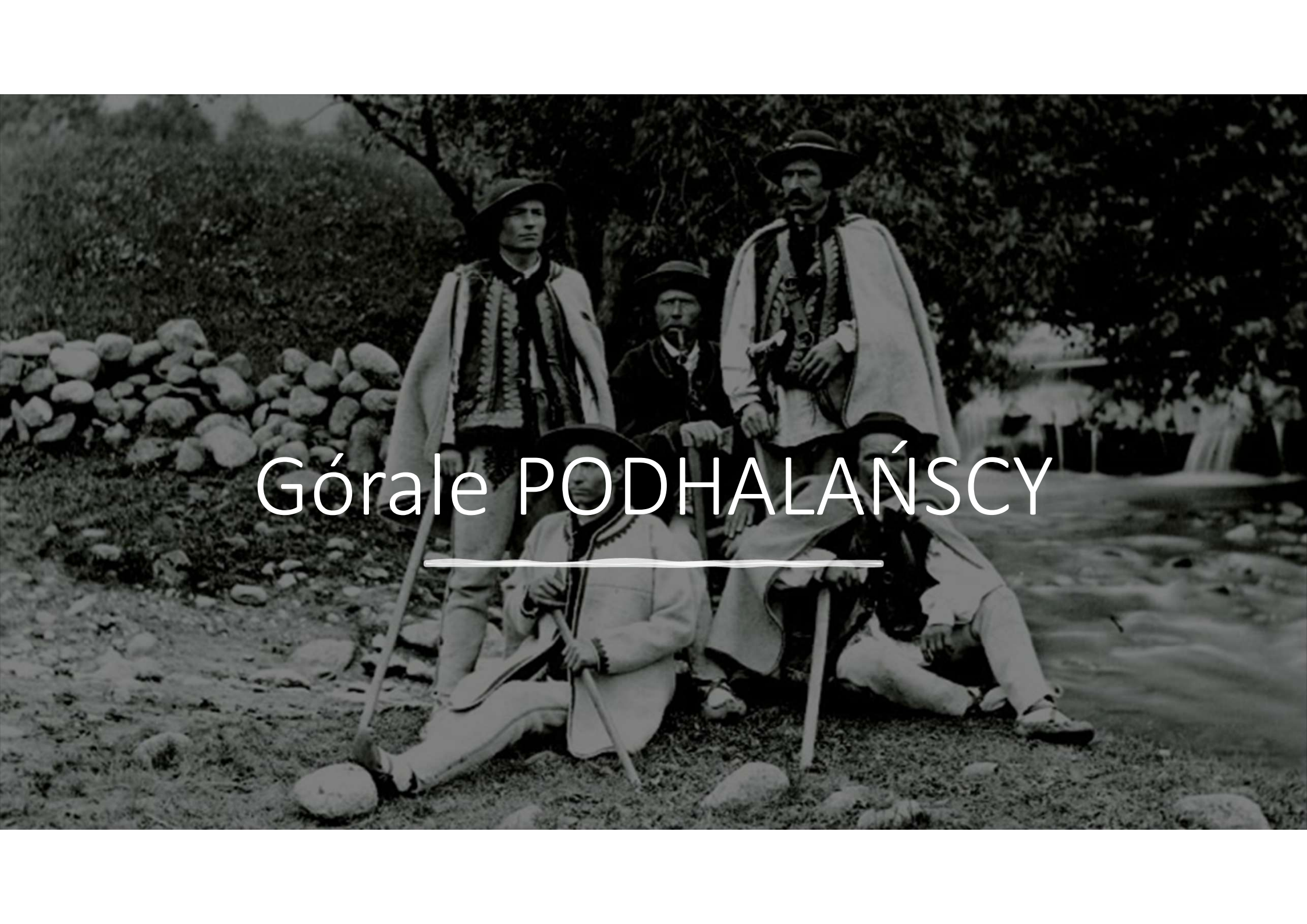

GÓRALE PODHALAŃSCY

- **Górale Podhalańscy (też: Podhalanie) – najbardziej znana grupa polskich Górali Karpackich (często z nimi utożsamiany jest cały, bogato zróżnicowany region Karpat polskich), zamieszkują większą część rozległej Kotliny Orawsko-Nowotarskiej. Granica Podhalan biegnie na zachodzie doliną Czarnego Dunajca, obejmując wsie po obu stronach rzeki; na wschodzie stanowi ją rzeka Białka (lewy brzeg, z wyjątkiem Nowej Białej – wsi spiskiej), na północy pasmo Gorców i Żeleźnicy, a na południu Tatry. W obrębie Podhala wyróżniane są dwa subregiony: tzw. Skalne Podhale (Górale Tatrzańscy) na południu, u samych stóp Tatr, a na północy – Dolina Nowotarska, zwana też Podhalem Niżnym (Górale Nowotarscy). Za wsie graniczne Skalnego Podhala uznaje się (od zachodu): Chochołów, Ratułów, Skrzypne, Leśnicę, Białkę Tatrzańską i Bukowinę Tatrzańską.**

„Oczepiny w Tatrach”. Drzeworyt podług fotografii Walerego
Źródło: „Tygodnik Ilustrowany” 1864, I

A black and white photograph of five men in traditional Górale Podhalańscy attire. They are posed in a natural setting with a stone wall and trees in the background. Three men stand in the back row, and two sit in the front. They wear light-colored, long-sleeved tunics with decorative buttons, dark trousers, and wide-brimmed hats. Some have beards and mustaches. The man on the far right in the back row has a prominent mustache and is holding a rifle. The man on the far left in the front row is sitting on the ground, holding a long staff. The man on the far right in the front row is also sitting on the ground, holding a long staff. The text "Górale PODHALAŃSCY" is overlaid in white, serif font, with a horizontal line underneath it.

Górale PODHALAŃSCY

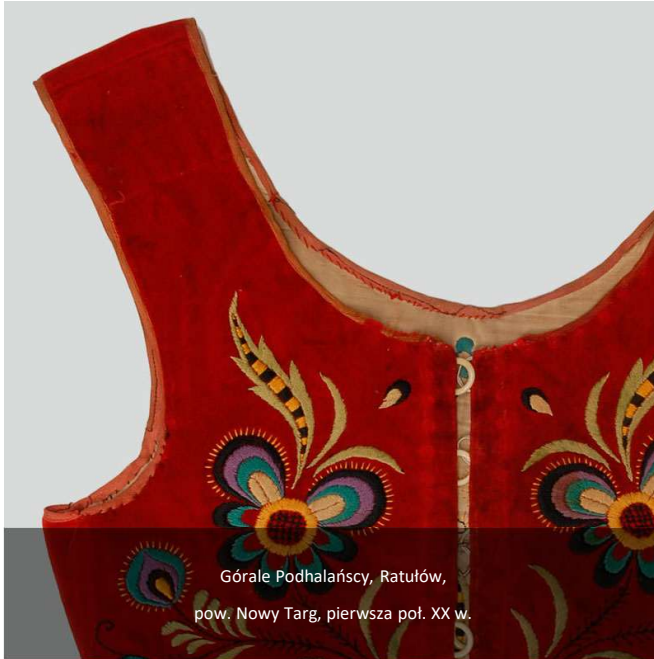

-
- Nazwa **Podhale** jest stosunkowo młoda; jako termin geograficzny pojawiła się w publikacjach naukowych na początku XIX w., a jako szerzej rozumiany termin, również jako nazwa grupy etnograficznej – dopiero w jego drugiej połowie. Nie jest etnonimem.
 - Od zachodu **Podhalanie graniczą** z Góralami Orawskimi; od południa, przez grań Tatr, ze słowackim Liptowem; od wschodu, wzdłuż Białki – z Góralami Spiskimi (z włączeniem do nich Nowej Białej). Na północy, poprzez masyw Gorców – z Zagórzanami, a na północnym wschodzie z Góralami Ochotnickimi.

Górale Podhalańscy, Nowe Bystre, pow. Zakopane, pierwsza poł. XX w.

Górale Podhalańscy, Ratułów,
pow. Nowy Targ, pierwsza poł. XX w.

Górale Podhalańscy, Ratułów, pow. Nowy Targ, XIX/XX w.

GÓRALE PODHALAŃSCY

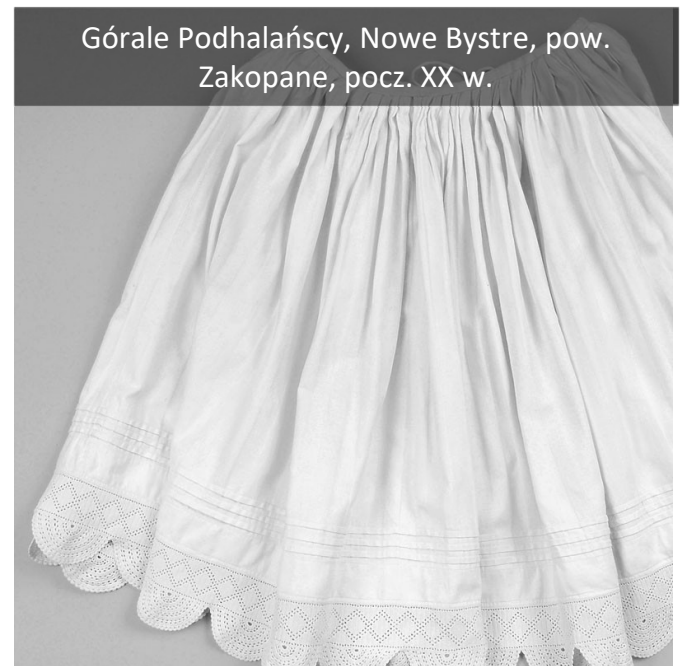
Górale Podhalańscy, Poronin, pow. Nowy Targ,
1916 r.

Górale Podhalańscy, Leśnica, pow. Zakopane,
ok. 1935 r.C

Górale Podhalańscy, Nowe Bystre, pow.
Zakopane, pocz. XX w.

GÓRALE PODHALAŃSCY

GÓRALE SPISCY

stroje odmiany Jurgowskiej

Obszar polskiego Spiszu – to 14 wsi położonych w części Zamagurza Spiskiego (pogórza Magury Spiskiej), zamkniętych od północy i zachodu zakolem Dunajca z rzeką Białką, które po roku 1920 znalazły się w granicach Polski. Jest to północno-zachodni skrawek większej, wielonarodowościowej i wielokulturowej historycznej dzielnicy – Spiszu, obejmującej (na terenie dzisiejszej Słowacji) dorzecze górnego Popradu oraz Hornadu i Gnilca (Hnilec), z Lewoczą, Kieżmarkiem i Popradem w centrum.

•

GÓRALE SPISCY
stroje odmiany trybskiej

GÓRALE
SPISCY
Niedzica
stroje
odmiany
kacwińskiej

GÓRALE ORAWSCY

Górale Orawscy zamieszkują w Polsce 14 wsi Górnej Orawy, rozłożonych na południe od głównego pasma Beskidów Zachodnich, w zachodniej części Kotliny Orawsko-Nowotarskiej, w dorzeczu Orawy, dopływu Wagu. Główna część regionu orawskiego leży na terenie Słowacji (okolice Trenczyna i Trzciany). Od zachodu i południa granice polskiej Górnej Orawy są granicą państwową, od wschodu Orawiacy graniczą z Podhalem, od północy z tzw. obszarem wpływów podhalańskich z okolic Spytkowic oraz z Góralami Babiogórskimi (poprzez Babią Górę i Policę). Granica polityczna nie jest na Orawie tożsama z etniczną. W obu krajach (w różnych proporcjach) mieszka ludność obydwu narodowości. Wsie polskiej Orawy to: Bukowina, Chyżne, Harkabuz, Jabłonka (centrum regionu), Kiczory, Lipnica Mała, Lipnica Wielka, Orawka, Podwilk, Podsarnie, Zubrzyca Dolna, Zubrzyca Górna, Podszkle i Piekelnik.

GÓRALE PIENIŃSCY

Mieszkańców Wsi: Sromowce Wyżne i Sromowce Niżne, leżących po południowej stronie Pienin – nazywano Góralami Pienińskimi.

GÓRALE SZCZAWNICKCY

- Góralami Szczawnickimi w starszej literaturze etnograficznej określano grupę wsi położonych w dolinie Dunajca między Pieninami a Gorcami i Beskidem Sądeckim (południowo-zachodnie stoki pasma Radziejowej), a więc: same Szczawnice, Niżną i Wyżną (niegdyś były to oddzielne wsie), położone w dolinie Grajcarka (na wschód od Dunajca) oraz rozmieszczone na lewym brzegu Dunajca Krościenko (niegdyś jedyne miasto regionu), Grywałd, Tylkę i Hańczowąż.

Górale Zagórzańscy

Zagórzanie zamieszkiwali dolinę górnej Raby z dopływami: Porębą, Mszanką i Kasinką, otoczone od południa północnymi stokami Gorców, a od wschodu – wzniesieniami Beskidu Wyspowego.

GÓRALE ŻYWIECCY

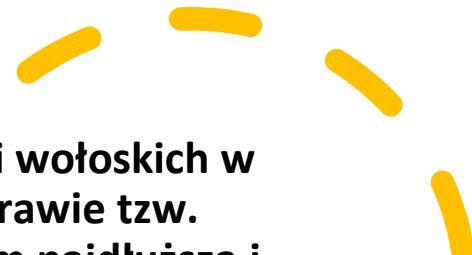
Południowo-zachodni skrawek województwa małopolskiego położony w powiecie suskim, obejmuje kilka miejscowości należących już do historycznej Żywiecczyny, której wsie rozrzucone są w samej Kotlinie Żywieckiej, wzdłuż Soły, oraz w górzystym, silnie zalesionym terenie, w dorzeczu górnej Soły i Koszarawy.

Żywczanie byli grupą zróżnicowaną. Północno-wschodnią część regionu, w obrębie Beskidu Małego, zamieszkiwali niegdyś tzw. **Dolanie** (też: *Doloki*), potomkowie najstarszych osadników – rolników, pochodzących z centralnej Małopolski, z doliny Wisły. W tej strefie, na samej granicy góralszczyzny, leżą: **Targoszów, Krzeszów i Kuków** z obecnego powiatu suskiego. Położone dalej na południe: **Stryszawa, Lachowice, Kurów i Hucisko** – zaliczane są do wsi **Górali Żywieckich**, którzy zasiedlali południową i południowo-wschodnią część Żywiecczyny, leżącą w Beskidzie Żywieckim.

Górale Ochoćniccy

Ochoćnica, jedna z najstarszych wsi wołoskich w polskich Karpatach, lokowana na prawie tzw. wołoskim w 1416 roku, jest zarazem najdłuższą i największą obszarowo wsią łańcuchową w województwie małopolskim. Jej zabudowania ciągną się obustronnie wzdłuż doliny gorczańskiego potoku Ochoćnica, położonej między właściwymi Gorcami a pasmem Lubania, na przestrzeni ponad 20 km. Zasiedlone zostały również doliny potoków zasilających rzekę Ochoćnicę. Obecnie obie części wsi, Ochoćnica Górna i Dolna są odrębnymi sołectwami. Do czasu zaborów wieś była królewszczyzną pod zarządem starostwa czorsztyńskiego.

Górale Babiogórscy

- Górale Babiogórscy (po raz pierwszy wzmiankowani przez Wincentego Pola w 1951 r., w pracy Rzut oka na północne stoki Karpat) przez autorów z II połowy XIX wieku lokowani byli mniej więcej od Lachowic i Stryszawy na Żywiecczyźnie, co najmniej po Jordanów, uchodzący wówczas za stolicę grupy.

Górale Kliszczaccy

- Kliszczacy (Kliszczaki) – to grupa góralska w peryferyjnej, północno-zachodniej części zasięgu Górali Karpackich (traktowana przez niektórych badaczy jako przejściowa góralsko-lachowska). Jej nazwa ma charakter przezwiskowy, nadawany zwykle przez sąsiadów. Po raz pierwszy wymienia ją w 1851 r. Wincenty Pol, w publikacji Rzut oka na północne stoki Karpat. Od dawna nieznana w terenie, funkcjonowała tylko w literaturze etnograficznej. Przez mieszkańców regionu zaakceptowana została dopiero współcześnie, pod koniec XX wieku. Starsi autorzy wywodzą ją bądź od rozcięcia u dołu nogawic sukiennych spodni góralskich, bądź od starej zdobiny przy przyporach tychże spodni, przypominającej kleszcze kowalskie (kształt litery „U” z pętlą u dołu), znanej zresztą również u innych grup góralskich (np. u Górali Ochotnickich czy w starych ubiorach podhalańskich). W obu wypadkach przezwisko to musiało być nadane przez Krakowiaków, sąsiadów z północy, którzy nie nosili spodni typu góralskiego. Kliszczacy nazywani są też niekiedy Góralami od Myślenic.

Górale Nadpopradzcy

- Do tej grupy Górali ze wschodniej części Beskidu Sądeckiego, oprócz samej Piwnicznej z licznymi wiejskimi przysiółkami, zaliczane są wsie prawobrzeżne Popradu: Łomnica, Kokuszka, Głębokie i Sucha Struga, położone na zachodnich stokach pasma Jaworzyny Krynickiej oraz leżące po lewej jego stronie, u stóp pasma Radziejowej: Rytro, Obłazy Ryterskie, Roztoka Ryterska oraz Młodów (o zabudowie po obu stronach rzeki). Niektórzy badacze włączają też do tej grupy Przysietnicę

Grupy Lachowskie

LACHY SĄDECKIE

Lachy Szczyrzyckie

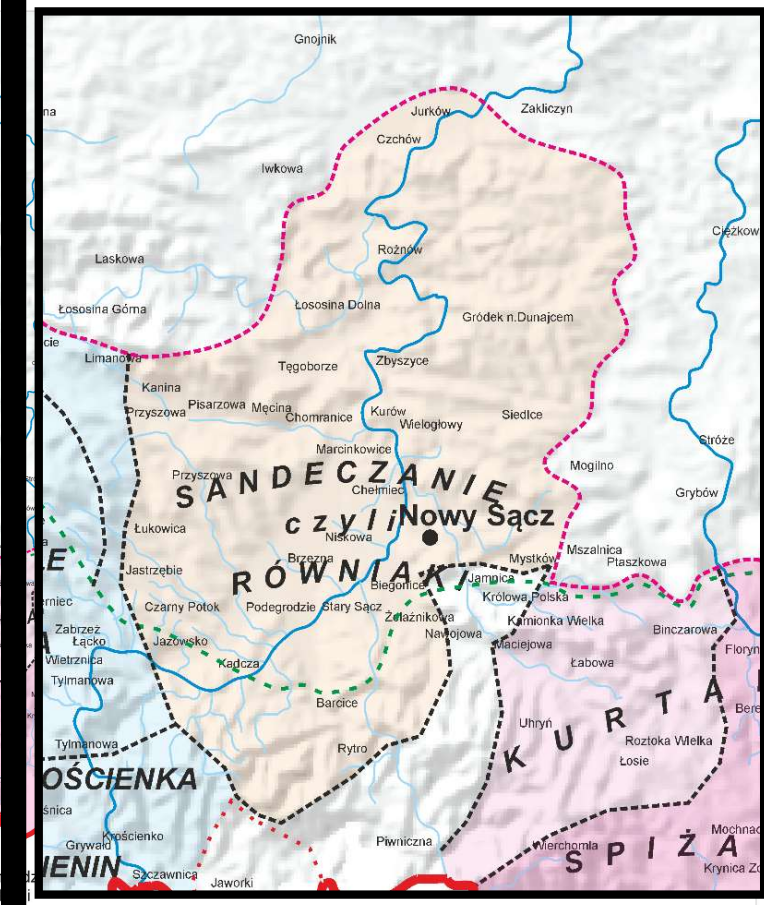
Lachy Szczyrzyckie

Ethnographische Karte der Österreichischen Monarchie 1846

PME w Warszawie

Sadeczenie

- "Czyli górale od Sącza, z Sandeckiej Doliny, także Równiakami znani,,
 - "Lud w równinach osiadły nazywa ich góralami od Sącza, sąsiedni górale nazywają ich Równiakami przeto, że rozległą osiedli równinę położoną w ostępie gór, rzeczywiście zaś należy jeszcze Dolina Sandecka do krainy górskiej a Równiaki są przechodnim ogniwem z rodów góralskich do podgórskiego ludu co sposobu życia, obyczaju i postawy,,
 - W. Pol: Rzut oka na północne stoki Karpat (1851)

Lachy

„Stąd granica północna otacza nazwanych przez Pola górali od Sącza, którzy sami siebie nazywają Lachami, a pod względem etnograficznym stoją pomiędzy góralami a Krakowiakami. Zamieszkują oni Dolinę Dunajca aż po Gurków pod Cichowem w powiecie brzeskim, znacznie dalej, niż to zaznacza Pol (Zbyszyce). Ród ten zajmuje od północy w powiecie limanowskim: Sowliny, Zmiąca, Ujanowice, w powiecie brzeskim: Dobrocież, Wojakową, Iwkową, Jurków, Filipowice, Borową i Olszową i kończy się w dolinie rzeki Paleśnicy. Od wschodu zamieszkują Lachy graniczne miejscowości w powiecie nowosądeckim: Bujne, Posadowa, Podole, Porydynica, Jasienia, Życzana, Siedlce, Librantowa, Januszewa, Paszyn, Mystków (w pow. grybowskim) Jamnica, Popardowa, Nawojowa, Frycowa, Hemoryska”.

S.Udziela: Etnograficzne ugrupowanie i rozgraniczenie rodów Górali polskich (1918)

An aerial photograph of a river valley, likely the Sława River. The river winds through a landscape of numerous small, rectangular agricultural fields. Some fields are dark, suggesting crops, while others are lighter, possibly fallow or different types of crops. A few small buildings and structures are visible along the riverbanks. The overall scene is a typical rural landscape from the early 20th century.

Lachy

Stąd granica północna otacza nazwanych przez Pola górali od Sącza, którzy sami siebie nazywają Lachami, a pod względem etnograficznym stoją pomiędzy góralami a Krakowiakami.

S. Udziela: Etnograficzne ugrupowanie i rozgraniczenie rodów Górali polskich (1918)

Sądecczyzna wg. Mieczysława Cholewy

•Lachów jest przewaga, boć to przecie ich dziedzina. Nie brak i obcych, ze Spisza i od Nowego Targu górali. (...) Od rana przepelnione wszystkie mosty wiodące do grodu. Jadą półkoszki ustrojone zielenią, konie w kolory wstążek, zdobne w cetynę i zieleń kwiatową. Słuchać śpiewy! Gwar rośnie przed Kolegiatą św. Małgorzaty. Z trudem można się przecisnąć (...)

Granice Góralstczyzny

	GÓRAŁE	LACHY
KOSZULA	Krótka, wpuszczana do spodni	Długa, wypuszczana na spodnie
SPODNIE	Płóciennie i z sukna samodziłowego	Płóciennie i z materiałów fabrycznych
OBUWIE	Kierpce	Buty z cholewami
KAMIZELKI	Krótkie, z sukna fabrycznego	Długie, z sukna fabrycznego
UBIÓR WIERZCHNI PŁÓCIENNY	Nie noszą	Płaszcz płóciennie, długie, poza kolana, zw. płóciennice
UBIÓR WIERZCHNI SUKIENNY	Gunie brązowe samodziłowe	Sukmany białe z sukna fabrycznego lub samodziłowego
UBIÓR GŁOWY LETNI	Niski kapelusz filcowy z szeroką krezą	Wysoki kapelusz filcowy z wąską krezą
UBIÓR GŁOWY ZIMOWY	Czapka z baraniego futra z główką pokryta kolorowym sukrem fabrycznym	Biała czapka magierka dziana z włóczki

R. Reinfuss: Pogranicze krakowsko-góralskie w świetle dawnych i najnowszych badań etnograficznych

Granice Góralstczyzny

	GÓRALE	LACHY
SPÓDNICE	Zamiast spódnic dwie zapaski: przednia i tylna	Spódnice zeszyte
ZARZUTKI NA RAMIONA	Z płachty białej samodziałowej	Chusty fabryczne kolorowe
UBIÓR GŁOWY	Chustki	Czepce

R. Reinfuss: Pogranicze krakowsko-góralskie w świetle
dawnych i najnowszych badań etnograficznych (1946)

KRAKOWIACY

KRAKOWIACY ZACHODNI

KRAKOWIACY ZACHODNI

Krakowiacy Wschodni

Dziękujemy za uwagę

EtnoMałopolska

– 3 dniowe warsztaty szkoleniowe dla
przedstawicielek Kół Gospodyń Wiejskich z
Województwa Małopolskiego
– strażniczek strażniczek kultury
regionalnej we współczesnym świecie.

Szaflary, 9-11 marca 2026 r.